

**ДИГИТАЛНА ЕПОХА, ДИГИТАЛНИ ТЕХНОЛОГИИ ...
ИНОВАЦИЯ ИЛИ (Р)ЕВОЛЮЦИЯ В ОБЩУВАНЕТО,
ОРГАНИЗАЦИЯТА НА УЧЕНЕТО, ПРЕПОДАВАНЕТО ...
ОБРАЗОВАНИЕТО**

доц. д-р Мария Ст. Алексиева
Бургаски свободен университет

*За възрастните интернет е "един смел нов свят",
но за децата това е просто „техният свят”.
Готови ли сме за него?
Луиза Шахбазян*

**DIGITAL ERA, DIGITAL TECHNOLOGY ... INNOVATION OR (R)
EVOLUTION IN COMMUNICATION, THE ORGANIZATION OF
LEARNING, TEACHING ... EDUCATION**

assoc. prof. Mariya Aleksieva, PhD
Burgas Free Universiti

*For adults the Internet is "One brave new world",
but for children it is just "their world".
Are we ready for it?
Luiza Shahbazyan*

Резюме: Дигиталната епоха въвежда нови пазарни условия, които изискват нови подходи и правила за представяне и комуникация с публиката, където се запознават с функционалността и предимствата на една нова технология, продукт или услуга.

Дигиталните технологии се променят живота ни и да повлияе на децата, които растат - днес те са по-информирани, обработка технология без затруднения, като се използват социалните мрежи (Facebook, YouTube) и онлайн игри са част от тяхното ежедневието.

Как да общуваме, образоват и да се защитят т.нар. „Digital Kidz” в хода на цифровата ера и където ролята на технологиите като мост между образованието, семейството и децата?

Ключови думи: Дигитална епоха, цифрови технологии, обучение, преподаване, образование, комуникация, подходи за учене и преподаване, методите на преподаване, активно учене

Abstract: Digital era introduces new market conditions which require new approaches and rules for the presentation and communication with the audience, where are acquainted with the functionality and benefits of a new technology product or service.

Digital technology is changing our lives and influence the children who grow - today they are more informed, handling technology without difficulty, using social networks (Facebook, YouTube) and online games are part of their daily lives.

How to communicate, educate and protect so-called. „Digital KidZ” in the course of the digital age and where the role of technology as a bridge between education, family and children?

Keywords: *digital era, digital technologies, learning, teaching, education, communication, approaches to learning and teaching, teaching methods, active learning*

Дигиталната епоха се характеризира с въвеждане на нови пазарни условия, които налагат нови подходи и правила за представяне и общуване с публики, в случаите когато биват запознавани с функционалностите и ползите от нов технологичен продукт или услуга. Последното е трудно достижимо, ако няма ефективно образование, което създава мислещи и търсещи личности, израстващи и разгръщащи талантите си в училище и в университета, улеснени от технологиите както в учебния процес, така и в ежедневието си.

Дигиталните технологии променят ежедневието и влияят на най-вече на децата, които отглеждаме, възпитаваме и обучаваме. Днес те са по-информирани, боравят с технологиите без затруднения, използват социални мрежи (Facebook, YouTube), а онлайн игрите са част от ежедневието им. За представителите на **информационното поколение** общуването тече по различни и разнообразни комуникационни канали. Междупersonностният обмен на информация, основно с представители на същото поколение, е постоянен и детайлен. Използват стил на неформална комуникация. В изказванията си говорят с кратки блокове, с действени думи и експресивен език, за да запазят вниманието и да осъществят солидарност. Обичат предизвикателствата и предизвикват при всяка възможност. Хуморът и оригиналността са издигнати в култ, като те самите не се вземат прекалено на сериозно. Това е поколение на визуалната култура. В комуникацията помежду си в по-висока степен боравят с образи.

Как да общуваме, обучаваме и предпазваме т.нар. „Digital KidZ“ в хода на дигиталната ера и къде е ролята на технологиите като мост между образованието, семейството и децата?

I. Дигиталната епоха, дигиталните технологии и новото „дигитално поколение“

Всяко поколение се формира от културно-социалните фактори на обществото, в което израства, както и от технологиите, които съпътстват достигането на неговата зрялост. Драматичната разлика между „стари“ и „млади“ бележи начало през 70-те години на миналия век, когато се появява първото от новите поколения, енигматично маркирано от австралийския социолог и изследовател Марк Маккриндъл като поколението X. Родените през 80-те години на миналия век, които днес са между 21 и 35 г., той определя като Y, а с последната буква от латиницата – Z, обозначава родените между 1995 и 2009 г., които днес са на възраст между 6 и 20 г. Тъкмо последните три поколения, белязани от дигиталната революция, са обект на огромно внимание от социолози, антрополози и демографи.

В първото десетилетие на XXI в. съжителстват 7 поколения, като всяко едно от тях притежава специфични културни и комуникационни характеристики. Най-старото от тях е поколението Старейшини – родените преди 1925 г., а най-младото (появило се през 2010 г.) е поколението „Алфа“, което според изследователите му бележи нов етап в еволюцията на човечеството.

Наименование на поколението	Година на раждане
Старейшини	Преди 1925 г.
Строители	1925 – 1946 г.
Бейби бумъри	1946 – 1964 г.
Поколение X	1965 – 1979 г.
Поколение Y	1980 – 1994 г.
Поколение Z	1995 – 2009 г.
Поколение „Алфа“	2010 -

Таблица 1. Класификация на поколенията от Марк МакКриндъл по изследването му „Отвъд думите“ [3]

Според фактора „степен на боравене с информационни технологии“, се открояват четири категории хора: **Чужди на дигиталното** (Digital Aliens), **Дигитални емигранти** (Digital Immigrants), **Адаптиращи се към дигиталното** (Digital Adaptives), **Дигитални туземци** (Digital Natives):

Чужди на дигиталното. Хора над 70-годишна възраст. Това са поколенията на Старейшините и Строителите. Характерно за тях е, че те са изцяло предшественици на технологиите. Интернет, подкаст, онлайн игри, социални мрежи са изцяло чужди понятия за тях.

Дигитални емигранти. Поколение Бейби бум. Достигнали са зряла възраст без дигитални технологии. Една част от тях се сполучливо се възползват от новите технологии, а останалите ги приемат с неохота.

Адаптиращи се към дигиталното. Поколение X. От 36 до 49 годишна възраст. Дигиталните технологии започват да се появяват в (масов смисъл) юношеските години на това поколение. Поколение X с желание прегръща технологиите, които го превръщат в консуматор.

Дигитални туземци. Поколения Y, Z и „Алфа“. От 6 до 36 годишна възраст. Живеят изцяло потопени в дигиталните технологии. [4]

За изследователите интерес представляват поколенията X, Y, Z и „Алфа“, защото именно в тяхното разбиране се крие генезисът на комуникационната (ре)волюция, протичаща днес. Поколение X се явява междинно и е своеобразен мост между по-старите и по-младите, а поколенията Y и Z крият много от отговорите за промяната на комуникационния процес и разбирането на трансформацията на комуникационните системи. Когато разглеждаме влиянието на технологиите от гледна точка на различията между поколенията X, Y и Z можем да кажем, че в детска възраст поколение X е повлияно главно от телевизията, видеото и видео-игрите. Поколение Y е повлияно от PC, компютърните игри и WEB, а поколение Z има на разположение всички налични дигитални „играчки“...

Според изследователи, когато днешните юноши достигнат зряла възраст, видео изображенията ще са заместили писането и изговаряното слово като основен носител на съобщения, а хората ще „изживяват“ събитията вместо само да ги виждат, да слушат и да четат за тях, чрез някаква развита форма на виртуална реалност. [8]

Как възприема и как мисли за света поколението, отраснало с интернет? Как неговите нагласи и представи променят или ще променят света? Какво тези, родени преди интернет поколението, трябва да знаят за начина, по който то функционира, за да се справят с променящия се свят?

Новото поколение, което може и да не знае кой е Стив Джобс и дори да не може да връзва връзките на обувките си, но знае повече за дигиталната технология от 45-годишните възрастни. Това показва годишно проучване на британска компания, според което днешните деца не изпитват никакви проблеми със сърфирането в интернет, което практикуват още преди да се научат да смятат. „Съвременното поколение промени начина на комуникация. Те растат в дигитално време”, обяснява Джейн Рамбъл, една от авторките на изследването. Интересно е, че 84% от децата между 12 и 15 години споделят, че без модерните технологии се чувстват изгубени. Най-голямата промяна е в причината, поради която се използва мобилния телефон. Докато преди години децата са разговаряли с приятелите си само по домашния телефон, само 3% от днешните тийнейджъри използват мобилния за разговори. Повечето от тях комуникират със SMS, изпращат снимки или видео материали. [7]

Гюнтер Унгер, директор „Корпоративна политика“ за региона на Европа, Близкия изток и Африка (ЕМЕА) в Intel представя 6 основни нови тенденции, доказващи безпрецедентната промяна в развитието на човечеството:

- поява на ново поколение, родено с технологиите и Интернет свързаност;
- поява на мега-градове;
- трансформация на образованието и здравеопазването с инвестиции за милиарди;
- поява на нова средна класа;
- проблем с недостига на ресурси се задълбочава (прогнозите са населението на Земята да достигне 10 млрд. души);
- поява на киберзаплахи и рискове за личните данни. [2]

Всички тези промени водят и до необходимост от промяна в обучението. Според Унгер в бъдеще подкрепата за модел, в който успеха на ученика е в центъра/ ядрото ще става все по-голяма, защото той е заобиколен от ИКТ, устойчиво ресурсно осигуряване, изследвания и анализи, учебна програма и оценяване и професионално развитие. Тези пет фактора са обградени от образователни политики, а най-високо в сферата стои лидерството.

Професорът по мениджмънт в Университета на Торонто и председател на мрежата за иновации nGenega Дон Тапскот прави серия от интернет базирани проучвания на глобална извадка от т.нар „дигитално“ поколение, за да го разбере, опише и впоследствие защити от нападите на мнозина, че това е поколението, което ще предаде ценностите на демокрацията и ще донесе на света интелектуален и ценностен упадък. Резултат от тези изследвания е книгата „Израснал дигитално“ (2008). Недоверието и негативизмът на мнозина към дигиталното поколение, според Тапскот, са белег на непознаването му и на страха от новото и различното. „Те са по-глупави от нас на тяхната възраст“, „те са пристрастени към интернет и им липсват социални умения“, „страх ги е да изберат своя път в живота, боят се от реалността“, „те са нарцистично Аз-поколение“, „не им пука за нищо, нямат ценности“ са само част от предразсъдъците, които Дон Тапскот се заема да обори в книгата си. И им противопоставя осем основни характеристики, които според него определят това поколение като различно: „те искат свобода във всичко, което правят“, „те персонализират всичко, с което боравят“, „искат прозрачност във всичко“, „корпоративният интегритет и отворените отношения са ключови при избора им на работно място“, „те искат работата, образованието и социалният живот да са удоволствие“, „това е поколение на сътрудничеството и взаимовръзките“, „поколение, което иска всичко да става бързо“, „поколение от иноватори“. [1]

Дан Тапскот приветства това поколение, но и остава с тревожната констатация за склонността му да разкрива доброволно лични данни в интернет. Интернет поколението ежедневно плува в многоканална медийна среда. Отрасналите в дигитална среда са способни в един и същ момент да общуват с приятели в социални мрежи като Facebook, да гледат клипове или филми в Youtube, да търсят в Google помощ за училищните си домашни и да играят на интерактивна компютърна игра. Всичко това, според Тапскот, формира един нов тип интелигентност. Способността за визуализация и изпълняване на няколко разнородни задачи едновременно, рефлексите, периферното зрение са значително по-добре развити у представителите на това поколение в сравнение с предишните. Дигиталните млади не се затормозяват да запаметяват информация, защото тя е достъпна на „върха на пръстите им“ и е толкова много, че дори да искаха, нямаше да могат да я запомнят? Четенето на художествена литература със сигурност не е сред любимите им занимания. Напротив, смятат го за губене на време... Интелигентността за тях е колективно свойство, а не качество на индивида – те изграждат нова форма на познание, „разпръснато познание“. Изследванията показват, че интернет поколението чете не по-малко от предишните поколения, само че го прави онлайн и чете главно с цел намиране на определена информация. Всичко това формира нов начин на функциониране на мозъка на дигиталното поколение: прави ги бързи в преработването на информация, способни за многоканално функциониране, но според критиците на това поколение и някои неврологични изследвания „... едва ли ги прави по-креативни, иновативни или продуктивни ...“. [6] Едно заключение, което Тапскот се опитва да обори, привеждайки разнообразни аргументи.

Макар да изгражда многостранен оптимистичен портрет на интернет поколението, книгата на Дон Тапскот щеше да бъде по-убедителна, ако опитите му да представи в положителна светлина всичко, което мнозина мислят като проблем, не бяха така едностранчиво ентузиазирани. Твърде често аргументите остават на ниво „всичко ново е прекрасно“. Да вземем например възторга му от креативността онлайн. Всеки може да сподели своите 1-3-минутни филми, или да пише романи онлайн в сътрудничество с читателите си... Как изглежда обаче качеството на тези интернет произведения и дали все още трябва да наричаме това литература или музика, или по-точно би било да ги наречем интернет общуване с художествени средства? Или навичките за четене на това поколение. Нима отпадането на четенето на художествена литература, което авторът сам регистрира, не е проблематично? Възприемането и разбирането на художествен текст изисква съсредоточаване, време, интелектуално усилие, но то дава уникален вход към света на другия, различния; това поколение е твърде незаинтересувано от този свят, твърде „бързо“ поколение, наслаждаващо се на непосилната лекота на битието. Отпадането на усилието да трупам знания и умения у това поколение, което главно играе онлайн, чати, ползва информация, но не трупам знания (според описанието на самия автор) нима не е проблем? Представете си един глобален срив на интернет - какво ще остане от груповия интелект на това поколение?

Реализацията на това ново „дигитално общество“ предполага създаване на нови връзки, нов начин на общуване, нова грамотност. Тази нова грамотност включва способността за пълноценно общуване и участие на неговите участници. По същество това е комбинация не само от технически, но и от социални умения. Както традиционните до момента грамотност и различните умения позволяват на хората да участват в трудови и социални процеси, така и „дигиталната грамотност“ и „дигиталните умения“ дават определени умения на всеки участник да стане уверен и пълноценен член на това общество. Навлизането в дълбочина в сферата на компютърните и комуникационни технологии разширява знанията и уменията на хората още в детска възраст, с което подобрява качеството на „дигиталното общество“.

II. Дигиталното поколение и предизвикателства пред общуването, ученето, преподаването ... образованието

Днешното образование е поставено пред голямо предизвикателство – да осигури адекватно обучение на подрастващи, чийто начин на мислене, поведение, предпочитания, очаквания и стил на учене са коренно различни, както от тези на учителите/преподавателите, така и на предхождащите ги обучаеми. Въпреки, че осъзнават необходимостта от образование, представителите на „дигиталното поколение“ учат по начин, различен от този на предшествениците им. Първото, което трябва да се подчертае е, че техният стил на учене е визуално-кинетичен. Продължителният контакт с копотърните игри, Интернет и телевизията са развили у тях:

- бързина и многоканалност на възприятията;
- многозадачност;
- нелинейно визуално мислене;
- очакване за своевременна реакция и възнаграждение;
- очакване за непрекъсната връзка към тяхната мрежа от приятели и ресурси;
- непрекъснат достъп до разнообразни информационни източници.

Децата, представители на различни поколения винаги са имали чувството, че възрастните постъпват несправедливо с тях, принуждавайки ги да прекарват една съществена част от времето на своето детство в изучаване и овладяване на хилядолетен опит, знания, морал, етика и естетика, натрупани в дългата и противоречива история на човечеството, но лишени от очарованието на живота, оставащ извън рамките на класната стая и училището. Всеки един от нас, от позицията на възрастта си е задавал някой от следните въпроси: Как детето разбира обгръщащата го социална и културна среда? Какво се случва с желанието му да опознае света в светлината на собствените си опит и чувства? Кога настъпва разрывът между необходимостта да се дават на детето готови знания и желанието то да достига до тях само, участвайки активно в откриването на истината?

За днешните деца Интернет е част от техния реален свят, защото го е имало, когато те са се родили. За тях Интернет е нещо толкова просто и естествено като телефона или телевизора, но много по-привлекателен от тях, защото им дава възможност да участват в това, което се случва. Над 80 % от децата и подрастващите прекарват в Интернет повече време, отколкото е необходимо и за тях най-важното нещо, което той им дава възможност да правят, е да общуват. Общуването е на първо място сред всички занимания на децата в Интернет. Те общуват със своите приятели и връстници както във физическия живот, така и през Интернет и не правят голяма разлика между двете форми – едната е продължение на другата. Общуването е пряко свързано и с творчеството – децата пишат, рисуват, качват снимки и видеоматериали, които сами са направили, за да ги покажат на другите.

Децата от т.нар. „дигитално поколение“ научават много неща от Интернет – когато искат да попитат нещо, те или използват търсачките в Интернет, или задават въпроса си в дискуссионните форуми или в чатове, в които участват и получават отговори. подрастващите се забавляват с игрите в Интернет, които стават все по-усъвършенствани и многофункционални. Съвсем естествено идва очакването представителите на дигиталното поколение да бъдат отегчени и незаинтересовани от класическия подход на преподаване в училище, където обучението е с бавно темпо, линейно, логически последователно и въобще не се вписва в техния начина на учене. Ако не се предприемат мерки за адаптиране към новия тип обучавани, ще се получи крайно диференцирано разделение на обучението на формално (в училище и в университета) – по при-

нуда, без мотивация, само за получаване на диплома и на неформално – с пълна ангажираност и мотивация, в личното виртуално пространство, включващо социални мрежи, социални медии, споделени ресурси, споделени връзки, IM (Instant Messaging) комуникация.

Двата основополагащи елемента на образованието са преподаването и усвояването на знания. При конвенционалния учебен процес главната роля се пада на преподаването: учителят/преподавателят е застанал на „сцена“ и изнася урок/лекция. На практика, учителят/преподавателят е основния източник на информация, който пропуска или спира потока на информация. За разлика от този процес, учениците на бъдещето ще имат възможност да учат по всяко време и навсякъде, според интереса си към предлагания материал, с удобна за тях скорост, без да се нуждаят от съдействието на учителя. Вероятно „отворените учебни материали“ ще бъдат високоефективни и полезни. Това са компютърни програми, съдържащи текст, изображения, звук, видеоклипове, както и интерактивни симулации и игри, които да правят процеса на усвояване на знания по-възвущ. Учителят може да се появява в тези програми като виртуален помощник, докато „живите“ учители участват в учебния процес като експерти и инструктори. Съвсем не е случаен фактът, че едно от основните направления в развитието на образованието е интегриране на популярни и масово използвани технологии, каквито подрастващите обичат, в учебните курсове. По този начин познанията им ще са в крак с времето, а и учениците ще са мотивирани да усвояват знания, тъй като ще могат да използват „модните играчки“ в класната стая и в домашната си работа, което много им допада.

Всяко „ново“ поколение ученици попада на все по-различни от модерните форми на преподаване. Изявява се необходимостта от внедряване на ефективни съвременни образователни практики, които да оживят училището, които да осигурят динамично обучение, основано на опита и преживяването. Един начин за ангажиране на вниманието на учениците и студентите към формалното обучение е да се интегрират в учебния процес онези средства, които те използват ежедневно в личното си виртуално пространство. Образователните компютърни програми правят възможно и изпитването, така че учениците могат да полагат изпити по електронен път, а писмените им работи да бъдат проверявани и коригирани от програмата. Когато говорим за иновационни технологии в обучението, не бива да възприемаме думата „технологии“ твърде буквално. Оборудването на всяка учебна зала с мултимедийен проектор, интерактивна дъска и други модерни дигитални устройства, дигитализацията на учебния процес и на учебното съдържание, ако се реализират и впоследствие използват самоцелно, няма да възвърнат на учениците/студентите желанието да се обучават. Учителят/Преподавателят, макар и използвайки активно ИКТ, трябва да застава пред обучаемите си с ясното съзнание, че не технологиите, а той самият – със своето присъствие, поведение, отношение и дори репутация, ще направи часа атрактивен и интересен за обучаваните. И за да постигне това, не е достатъчно да бъде само добър оратор, но и добър режисьор на учебния час, а задачата му е първо да заинтригува аудиторията си, да задържи вниманието ѝ, после да убеди слушателите си, че нещата, които им представя са важни за тях и накрая – да остави усещането, че тези 45 минути не са поредното безсмислено пропиляно време. Според една мисъл на Maya Angelou „Хората ще забравят какво сте казали, хората ще забравят какво сте направили, но никога няма да забравят как сте ги накарали да се почувстват.“[9] В този смисъл, ролята на преподавателя трябва да остане първостепенна за провеждането на учебния процес, дори и в един Дигитален свят.

Преподаването и ученето са взаимосвързани и взаимозависими и трябва да се научим как по най-добрия начин да ги управляваме заедно. Професионалното развитие, желанието да станеш по-добър учител/преподавател е свързано главно със знание-

то, какво точно да правим в класната стая/аудиторията и как да подобрим начина си на преподаване?

За тази цел няма нужда от много ресурси, а от различен подход към работата. Традиционно, учителят среща учениците в класната стая. За обучението се използват учебници, а допълните учебни тетрадки позволяват на учениците да се упражняват чрез решаване на различни видове и степени на трудност задачи. В днешно време развитието на технологиите и отварянето на границите предполагат големи трансформации, които рефлектират и върху процеса на учене и на преподаване, създавайки подходящи условия за появата на глобални подходи към ученето и към преподаването. Тъй като скоростта на промените се увеличава постоянно, ученето през целия живот вече е задължително условие за преподаване, а професионалното развитие трябва да бъде част от ежедневието на всеки учител. Според Агенцията за обучение и развитие на училищата (TDA във Великобритания), „професионалното развитие се състои от дейности, чиято цел е да подобрят индивидуалните качества, знания, разбиране и умения. То подкрепя индивидуалните нужди и подобрява професионалната практика във всяка сфера”. Учителите/преподавателите винаги страдат от липса на време, което да посветят на професионалното си развитие и често нямат време да прочетат най-новите статии или изследвания. Но благодарение на новите канали за комуникация и споделяне на информация чрез интернет, ученето на учениците и професионалното развитие могат да бъдат подкрепени по нови начини.

Овлаждането на знания и умения, свързани с предметните, пространствените действия и визуалната култура ще се определят от степента на развитие на новите медии и технологии. От позицията си учителите/преподавателите преследват една неизменна цел и тя е научаването. Преди обаче да посегнем към технологиите, за да улесним преподаването, може би е добре да обърнем внимание на една мисъл на Roger Schank: “Ученето и технологиите могат да бъдат свързани само тогава, когато технологията дава възможност да се научи нещо, което не може да бъде научено по друг начин. Нека да се замислим повече за ученето и по-малко за технологиите.” [5].

В заключение ...

Поколението на съвременните подрастващи се разглежда в литературата като „поколение Y“, „нет поколение“ или „дигитални по рождение“. Всички тези термини характеризират обучаемите от това поколение като отраснали с технологиите – компютри, интернет и др. В ежедневието си те са развили специфични умения, преди всичко базирани на интензивната употреба на информационни и комуникационни технологии. Осигуряването на среда, активизираща и мотивизираща учениците за ефективен труд, е свързано с внедряване на съвременни образователни технологии, но те са само средство, чрез което училището/университета внедрява в обучението интерактивни методи, базирани се на индивидуалния подход на работа. Използването на тези технологии в процеса на обучение позволява да се извърши преходът от подход на обучение, ориентиран според потребностите на преподавателя, към подход на обучение, ориентиран към потребностите на обучавания.

Бъдещето на новото цифрово поколение е свързано с развитието на революционни технологии, което прави връзката между образованието и технологиите по-важна от всякога. Независимо от това по отношение на преподаването и ученето е необходимо прилагане на холистичен подход, а най-ценното умение, на което децата следва да бъдат научени, е да свикнат да учат, т.е. да се научат, как и откъде да намират нова информация, която ще им бъде полезна за развитието и кариерата, да не спират сами да търсят информация и да се усъвършенстват, защото Училището или Университетът няма как да ги подготвят за всичко, което ги очаква в истинския живот.

Благодарение на технологиите, днес няма граници и живеем в свят, който дава възможност за достъп до информацията по всяко време и от всяко място. Технологичното развитие, което води до икономическа, социална и политическа трансформация, има критична роля за човешката история. Технологиите носят голям потенциал за развиващите се пазари и изцяло нови области на работа. Този нов свят предлага и нови възможности в образователните процеси. В този смисъл трябва интегриране на технологиите и образованието, и да изградим бъдещето заедно.

Литература:

1. Гаврилова, Д., В защита на бъдещето, което интернет поколението ни готви, <http://new.politichesko.info/V-zashtita-na-budeshteto-koeto-internet-pokolenieto-ni-gotvi-2809.html>
2. Григорова, К. Днешните деца трябва да се научат да учат, http://computerworld.bg/47047_intel_dneshnite_deca_tryabva_da_se_nauchat_da_uchat
3. McCrindle, Mark. Word Up: A lexicon of Generations Y & Z: A guide to communicating with them. Australia: The ABC of XYZ, 2006.
4. Seriously Cool. Marketing and communicating with diverse generations, Australia: The ABC of XYZ, 2007, p.20, http://www.mccrindle.com.au/RESOURCES/WP_Seriously-Cool_MarketingCommunicating-with-Diverse-Generations.pdf
5. Schank, Roger C. Learning is Still the Same. eLearn Magazine, 2010, available online at: <http://www.elearnmag.org/subpage.cfm?section=opinion&article=129-1>
6. Тапскот, Д. Израснал дигитално, McGraw Hill, Ню Йорк, 2008, (анг.)
7. Те растат в дигитално време, <http://dete.bg/n/te-rastat-v-digitalno-vreme.13584.html>
8. Фидлър, Роджър. Медиаморфоза: Да разберем новите медии. София: Кралица Маб, 2005, с. 17.
9. http://www.goodreads.com/author/quotes/3503.Maya_Angelou